

การพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ
ในเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม:
กรณีศึกษาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว (ระยะที่ 2)¹

A Development of Social Welfare System for the Elderly Labors in Informal
Sectors to Reduce the Social Inequality in Special Economic Zone:
A Case Study of Sa Kaeo Special Economic Zone (Phase II)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ อมรสิริพงษ์²

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาชวีฤทธิช น้อมเนียน³

Assistant Professor Somsak Amornsiriphong, Ph.D.⁴

Assistant Professor Archphurich Nomnian, Ph.D.⁵

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คณะนักวิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษาไว้ 3 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำทางสังคมของระบบสวัสดิการสังคมที่มีอยู่เดิมสำหรับผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม 2) เพื่อนำแบบจำลองรูปแบบระบบสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมไปทดลองปฏิบัติในพื้นที่ และ 3) เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายต่อการใช้แบบจำลองรูปแบบระบบสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยและพัฒนา (R&D: Research and Development) ผลการศึกษา พบว่า ความเหลื่อมล้ำทางสังคมเดิมก่อนการนำรูปแบบกิจกรรมสมากาแฟตำบลป่าไร่ไปทดลอง ระดับการเข้าถึงสวัสดิการและความต้องการสวัสดิการสังคมสำหรับ

¹ ทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

² อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

³ อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

⁴ Lecturer, Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University, Thailand

⁵ Lecturer, Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University, Thailand

E-mail : amornsiriphong@gmail.com, banaras2009@gmail.com

กลุ่มแรงงานผู้สูงอายุนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยภาพรวม พบว่า ระดับการเข้าถึงสวัสดิการ โดยภาพรวมเป็นรายด้าน ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 2.98$, S.D. = 0.62) และระดับความต้องการสวัสดิการสังคม โดยภาพรวม พบว่า ระดับความต้องการสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.09$, S.D. = 0.72) เมื่อเปรียบเทียบการเข้าถึงสวัสดิการสังคมและความต้องการสวัสดิการก่อนและหลังการทดลองกิจกรรมสภากาแฟตำบลป่าไร่ พบว่า กลุ่มแรงงานผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษมีระดับการเข้าถึงสวัสดิการสังคม และมีระดับความต้องการสวัสดิการสังคม ก่อนการทดลองและหลังการทดลอง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สำหรับ “กิจกรรมสภากาแฟตำบลป่าไร่” เป็นกิจกรรมที่สามารถลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมได้ทั้งทางตรงหรือทางอ้อม

คำสำคัญ : ระบบสวัสดิการสังคม, แรงงานนอกระบบ, ผู้สูงอายุ, เขตเศรษฐกิจพิเศษ

Abstract

The objectives of this research were to; analyze the existing social inequality of the elderly labors in the informal sectors in special economic zone; testify and mobilize the social welfare model for the elderly labors in the informal sectors to reduce the social inequality in special economic zone; and to provide the policy recommendations for the social welfare model implementation for the elderly labors in the informal sectors to reduce the social inequality in special economic zone. The researchers employed the R&D methodology to fulfill the study. The research found that the social inequality before mobilizing the social welfare model through the activities “Palai World Café Council” and the level of welfare accessibility and needs for the elderly labor in the informal sectors in special economic zone were at the moderate level ($\bar{x} = 2.98$, S.D. = 0.62) (accessibility) and

high level ($\bar{x} = 4.09$, S.D. = 0.72) (needs). In addition, in comparison, the pretest and posttest of “Palai World Café Council” for measuring the accessibility level and need level were found different at the 0.5 significant level. Finally, “Palai World Café Council” could be an direct and indirect activities for the social inequality reduction.

Keywords : Social Welfare System, Informal Sector Labors, Elderly, Special Economic Zone

บทนำ

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยในระยยะที่ 2 ที่สืบเนื่องจากงานวิจัยระยะที่ 1 เรื่อง การพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม: กรณีศึกษาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว ซึ่งผลการศึกษาที่สำคัญพบว่า ในการสังเคราะห์รูปแบบระบบสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว “ELDERFARE Model” นักวิจัยมีฐานคิดจากปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมของกลุ่มแรงงานนอกระบบผู้สูงอายุอยู่ 4 ประเด็นใหญ่ๆ ได้แก่ (1) ความเหลื่อมล้ำด้านทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมต่างๆ อันเกิดจากการขยายตัวของระบบอุตสาหกรรมและการลงทุนนำมาซึ่งมลภาวะทางน้ำ ทางอากาศ รวมไปถึงปัญหาขยะ (2) ความเหลื่อมล้ำด้านสุขภาพ และการเข้าถึงระบบสุขภาพของรัฐ (3) ความเหลื่อมล้ำด้านสิทธิในที่ดินทำกินและการทำการเกษตร เป็นการตอกย้ำความเหลื่อมล้ำที่เกิดจากนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษต่อสิทธิประโยชน์ด้านที่ดินระหว่างกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุนอกระบบในภาคการเกษตรรวมถึงประชาชนที่มีที่ดินในเขตพื้นที่ๆ ประกาศเป็นพื้นที่ป่าสงวนซึ่งไม่ได้สิทธิในขณะเดียวกันกลุ่มนักลงทุนตามนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษกลับได้รับสิทธิต่างๆ มากมาย เพราะเป็นกลุ่มที่สามารถสร้างความเจริญทางด้านเศรษฐกิจให้แก่ประเทศ และ (4) ความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษาและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารนโยบายและโครงการสวัสดิการสังคมจากรัฐ ประกอบกับการศึกษา นโยบายสวัสดิการสังคมและนโยบายสังคมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ประกอบการสังเคราะห์รูปแบบระบบสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มแรงงานนอกระบบ ผู้สูงอายุ ผลการสังเคราะห์ พบว่า ระบบสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มแรงงานนอกระบบ ผู้สูงอายุที่เหมาะสมและมีความเป็นไปได้มากที่สุด ประกอบไปด้วยระบบสวัสดิการสังคมย่อย 2 ระบบ ได้แก่ (1) ระบบสวัสดิการสังคมที่จัดโดยรัฐ และ (2) ระบบสวัสดิการสังคมที่จัดโดยครอบครัวและชุมชน ซึ่งจะขาดระบบใดระบบหนึ่งไปไม่ได้ ทั้งสองระบบต้องเอื้อสวัสดิการสังคมให้กับกลุ่มแรงงานนอกระบบผู้สูงอายุระหว่างกัน โดยเฉพาะระบบสวัสดิการสังคมที่จัดโดยครอบครัวและชุมชนที่จะต้องเข้าไปหนุนเสริมในสิ่งที่ระบบสวัสดิการสังคมที่จัดโดยรัฐไม่ได้จัดให้ (สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์ และรัฐศิรินทร์ ว่างานนท์, 2559) ดังนั้น ภายใต้รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมสำหรับกลุ่มแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุในเขตเศรษฐกิจพิเศษที่ได้จากการศึกษา ระยะที่ 1 ที่เรียกว่า “ELDERFARE Model” จะขับเคลื่อนไปได้ในลักษณะของกิจกรรมแบบใดและสามารถลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมได้อย่างไรบ้าง งานวิจัยนี้จึงทำการศึกษาคือความเหลื่อมล้ำก่อนและหลังการทำกิจกรรมภายใต้รูปแบบ ELDERFARE Model ที่กลุ่มแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุร่วมกันระดมความคิดเห็นเพื่อให้เกิดเป็นกิจกรรมที่ดำเนินการร่วมกันขึ้น

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

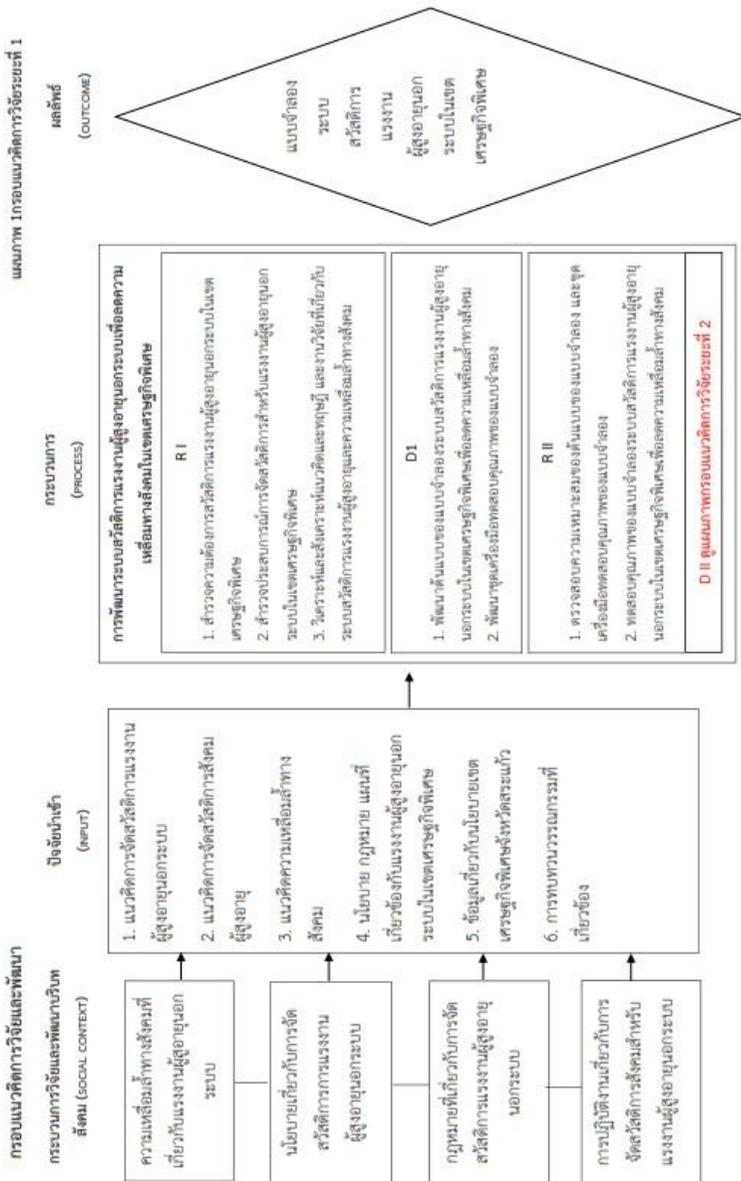
การศึกษาครั้งนี้ คณะนักวิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษาไว้ 3 ประการ ได้แก่

1. เพื่อวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำทางสังคมของระบบสวัสดิการสังคมที่มีอยู่เดิมสำหรับผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม
2. เพื่อนำแบบจำลองรูปแบบระบบสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมไปทดลองปฏิบัติในพื้นที่

3. เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายต่อการใช้แบบจำลองรูปแบบระบบสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม

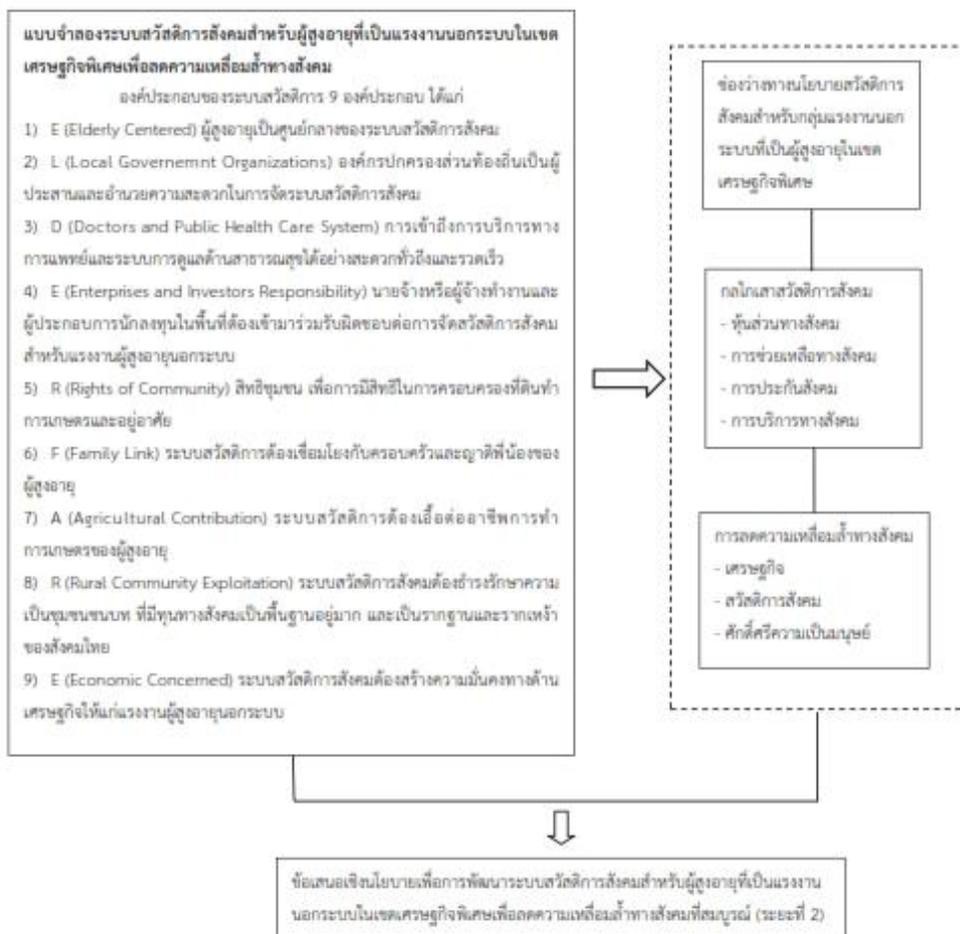
แนวคิด ทฤษฎี และกรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยระยะที่ 2 ซึ่งจะขอนำเสนอกรอบแนวคิดการวิจัย 2 กรอบ ได้แก่ กรอบแนวคิดการวิจัยในระยะที่ 1 ที่แสดงให้เห็นภาพรวมของกรอบแนวคิดการวิจัยทั้งหมด แสดงได้ตั้งแต่แผนภาพที่ 1 และกรอบแนวคิดการวิจัยระยะที่ 2 ซึ่งจะแสดงให้เห็นผลการสังเคราะห์รูปแบบระบบสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว “ELDERFARE” นักวิจัยมีฐานคิดจากปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมของกลุ่มแรงงานนอกระบบผู้สูงอายุอยู่ 4 ประเด็นใหญ่ๆ ได้แก่ (1) ความเหลื่อมล้ำด้านทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมต่างๆ อันเกิดจากการขยายตัวของระบบอุตสาหกรรมและการลงทุนนำมาซึ่งมลภาวะทางน้ำ ทางอากาศ รวมไปถึงปัญหาขยะ (2) ความเหลื่อมล้ำด้านสุขภาพ และการเข้าถึงระบบสุขภาพของรัฐ (3) ความเหลื่อมล้ำด้านสิทธิในที่ดินทำกินและการทำการเกษตร เป็นการตอกย้ำความเหลื่อมล้ำที่เกิดจากนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษต่อสิทธิประโยชน์ที่ดินระหว่างกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุนอกระบบในภาคการเกษตรรวมถึงประชาชนที่มีที่ดินในเขตพื้นที่ๆ ประกาศเป็นพื้นที่ป่าสงวนซึ่งไม่ได้สิทธิในขณะเดียวกันกลุ่มนักลงทุนตามนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษกลับได้รับสิทธิต่างๆ มากมาย เพราะเป็นกลุ่มที่สามารถสร้างความเจริญทางด้านเศรษฐกิจให้แก่ประเทศ และ (4) ความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษาและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารนโยบายและโครงการสวัสดิการสังคมจากภาครัฐ ประกอบกับการศึกษานโยบายสวัสดิการสังคมและนโยบายสังคมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องประกอบการสังเคราะห์รูปแบบระบบสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มแรงงานนอกระบบผู้สูงอายุ คณะนักวิจัยจึงได้แบบจำลองระบบสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่เรียกว่า ELDERFARE Model ขึ้นจากการสังเคราะห์ผลการศึกษาในระยะที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดและแบบจำลองได้ตั้งแต่แผนภาพที่

D II ดูแผนภาพกรอบแนวคิดการวิจัยระยะที่ 2

แผนภาพ 2 กรอบแนวคิดการวิจัยระยะที่ 2 และแบบจำลอง (D II)

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (R & D) ที่ดำเนินการต่อเนื่องมาจากการวิจัยระยะที่ 1 โดยมีรูปแบบวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้ทั้ง 3 ข้อ โดยใช้วิธีการเก็บ

ข้อมูลจากแบบสอบถามและจากการประชุมกลุ่มย่อยผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นท้องถิ่นและหุ้นส่วนทางสังคมในตำบล/พื้นที่ทดลอง ซึ่งการวิจัยระยะที่ 2 นี้ เป็นกระบวนการสุดท้ายที่นำรูปแบบแบบสวัสดิการสังคมสำหรับแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมไปทดลองปฏิบัติในพื้นที่ทดลอง (กระบวนการ D2 ของการวิจัยแบบ R&D : Research and Development) โดยมีรายละเอียดวิธีดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

ประชากรที่ศึกษา

1. การศึกษาเชิงปริมาณ

ประชากรที่ศึกษาประกอบด้วยผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว ในพื้นที่ทดลองตำบลป่าไร่ อำเภออรัญประเทศ จำนวนทั้งหมด 462 ราย (ข้อมูลจากเทศบาลตำบลป่าไร่) กลุ่มตัวอย่างที่สามารถเก็บข้อมูลได้จำนวน 288 ราย คิดเป็นร้อยละ 62.34 ของประชากรที่ศึกษา

2. การศึกษาเชิงคุณภาพ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับระบบสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษที่เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อยทั้งจากตำบลผักขะ อำเภอวัฒนานคร ตำบลบ้านด่าน ตำบลท่าข้าม และตำบลผ่าไร่ อำเภออรัญประเทศ รวมถึงผู้บริหารและเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด เจ้าหน้าที่สาธารณสุขหรือบุคลากรสุขภาพ รพ.สต. สมาชิกชมรมผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) อาสาสมัครผู้ดูแลผู้สูงอายุ (อพส.) อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ด้านคนพิการ (อพมก.) เจ้าหน้าที่ด้านการศึกษา องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรภาคธุรกิจและอุตสาหกรรม เป็นต้น

พื้นที่การศึกษา

พื้นที่การศึกษา คือ พื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว โดยเลือกตำบล/พื้นที่ทดลองจำนวน 1 ตำบล/พื้นที่ด้วยการประสานผู้เกี่ยวข้องในจังหวัดสระแก้วให้ระบุตำบลที่มีความเป็นไปได้ในการทดลองใช้แบบจำลองระบบสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษที่นำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม โดยพิจารณาเลือกตำบล/พื้นที่จากลักษณะของปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่ได้จากการศึกษาระยะที่ 1 และเป็นพื้นที่ๆ มีทุนทางสังคมอันจะนำมาใช้ในการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมได้ ได้แก่ พื้นที่ตำบลป่าไร่ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. การวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือวิจัยเป็นเครื่องมือวัดความเหลื่อมล้ำที่ได้จากการวิจัยระยะที่ 1 และมีการพัฒนาข้อคำถามเพิ่มเติมในมิติของความเหลื่อมล้ำที่เป็นผลการศึกษาจากระยะที่ 1

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ มีการกำหนดประเด็นการประชุมกลุ่มย่อย อาทิ ความคิดเห็นต่อสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำที่พบจากการสำรวจด้วยเครื่องมือวัดความเหลื่อมล้ำ ความคิดเห็นต่อแบบจำลองระบบสวัสดิการสังคมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำให้ผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษ การนำแบบจำลองระบบสวัสดิการสังคมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำให้ผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษไปใช้ในตำบล/พื้นที่ทดลองไปดำเนินการ ความคิดเห็นต่อเงื่อนไขหรือข้อจำกัดของพื้นที่ต่อการดำเนินกิจกรรม และแนวทางการนำแบบจำลองไปใช้ให้ได้อย่างเหมาะสมมากที่สุดในแต่ละพื้นที่ทดลอง

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

ผู้วิจัยใช้ผลที่ได้จากการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัยที่ดำเนินการโดยชุดโครงการวิจัย เรื่อง การพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม: กรณีศึกษาเขตเศรษฐกิจ

พิเศษจังหวัดสระแก้ว (ระยะที่ 2) และข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 4 ท่าน ประกอบไปด้วย 1) ศาสตราจารย์ ดร.ชัยงค์ พรหมวงศ์ 2) ศาสตราจารย์ ดร. รุจา ภูไพบูลย์ 3) อาจารย์ ดร.โชคชัย สุทธาเวศ และ 4) นางศิริวรรณ อรุณทิพย์ไพฑูรย์ และ คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน สายสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การวิจัยเชิงปริมาณ การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเครื่องมือวัดความเหลื่อมล้ำ นั้น หลังจากที่ผู้วิจัยได้รับอนุญาตจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจะดำเนินการ ดังนี้

1.1 ทำหนังสือขอความร่วมมือไปยังผู้สูงอายุและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการเก็บข้อมูล

1.2 เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเครื่องมือวัดความเหลื่อมล้ำทางสังคม

1.3 ในกรณีผู้สูงอายุไม่สามารถทำแบบสอบถามได้ ผู้วิจัยจะสัมภาษณ์ผู้สูงอายุด้วยตนเอง

1.4 นำเครื่องมือวัดความเหลื่อมล้ำที่เก็บรวบรวมข้อมูลที่สมบูรณ์แล้วมาวิเคราะห์ตามสถิติที่กำหนดไว้

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีการประชุมกลุ่มย่อยเป็นหลักและใช้วิธีการอื่นร่วมด้วย เช่น การเข้าพื้นที่ การสังเกต การบันทึกภาคสนาม การถอดบทเรียนรู้ การสังเคราะห์องค์ความรู้ แบ่งเป็น 2 ช่วง ได้แก่

ช่วงที่ 1 ก่อนเริ่มดำเนินการวิจัย 2 เดือน ประกอบด้วย การเตรียมงาน การประสานงานพื้นที่ การขอรับรองการทำวิจัยในมนุษย์

ช่วงที่ 2 การดำเนินการวิจัยใช้เวลา 10 เดือน ประกอบด้วย การเตรียมพื้นที่ศึกษา การสร้างสัมพันธภาพกับผู้ให้ข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้มีวิจัยที่มีประสบการณ์งานวิจัยเชิงคุณภาพดำเนินการประชุมกลุ่มย่อยโดย

มีผู้สังเกตการณ์กระบวนการและมีการบันทึกเทปหลังได้รับอนุญาตแล้ว โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

(1) ก่อนเริ่มการประชุมกลุ่มย่อย ผู้วิจัยจะเริ่มจากการแนะนำตัวและแนะนำทีมวิจัย การให้ข้อมูลการวิจัย การชี้แจงวัตถุประสงค์ของการประชุม กระบวนการและขั้นตอนการวิจัย ระยะเวลาในการประชุม การปกป้องพิทักษ์สิทธิของผู้ให้ข้อมูล และการขออนุญาตในการจดบันทึกข้อมูลและบันทึกเสียง การใช้คำถามปลายเปิดและระยะเวลาในการประชุมประมาณ 2-3 ชั่วโมง

(2) ผู้วิจัยบันทึกเสียงโดยใช้เครื่องบันทึกเสียง (Recorder) ซึ่งเป็นวิธีที่ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถทบทวนข้อมูลที่ได้จากการประชุมกลุ่มควบคู่กับกับการใช้สมุดบันทึกภาคสนามระหว่างการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อช่วยทบทวนข้อมูลเหตุการณ์ และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลว่ามีความครบถ้วน ตรงประเด็น และยืนยันกับข้อมูลการบันทึกว่ามีสิ่งตกหล่นหรือจดบันทึกไม่ทันระหว่างการดำเนินการ และเมื่อดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยจะลบข้อมูลดังกล่าวเพื่อเป็นการรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูล

ทั้งนี้ การใช้สมุดบันทึกภาคสนามข้างต้น ผู้วิจัยยังนำไปใช้บันทึกสิ่งต่างๆ ที่ทีมวิจัยสังเกตเห็น รวมถึงการถอดบทเรียน การติดตามการจัดเวทีในตำบล/พื้นที่ที่ทดลอง

(3) ผู้วิจัยจะดำเนินการถอดบทเรียนเพื่อค้นหาแบบจำลองระบบสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษของตำบล/พื้นที่ทดลองที่ปรับปรุงและพัฒนาจากการผู้ให้ข้อมูลสำคัญต่างๆ

(4) ผู้วิจัยใช้กล้องถ่ายรูป เพื่อบันทึกภาพการวิจัยเชิงคุณภาพในแต่ละขั้นตอนภายใต้เงื่อนไขการให้ความยินยอมและอนุญาตของกลุ่มเป้าหมาย

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล มีดังนี้

1.1 สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ประกอบด้วยร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อบรรยายข้อมูลส่วนบุคคล รูปแบบการได้รับและลักษณะ

การเข้าถึงสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ ปัญหาอุปสรรค ความต้องการด้านสวัสดิการสังคมและความเหลื่อมล้ำที่เกิดกับผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ

1.2 สถิติอ้างอิงประชากร (Inferential statistics) ใช้สถิติ Paired t-test, F-test และ PNImodified ในการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยการได้รับสวัสดิการสังคม ลักษณะการเข้าถึงสวัสดิการสังคม ปัญหาอุปสรรคในการเข้าถึงสวัสดิการสังคมและความต้องการสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษที่มีลักษณะแตกต่างกัน

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีการถอดถ้อยคำจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มย่อย เพื่อใช้ในการตีความข้อมูล และการกำหนดประเด็นที่สำคัญได้อย่างถูกต้อง เชื่อถือได้ แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ร่วมกับการวิเคราะห์แก่นสาร (Thematic analysis) การตรวจสอบข้อมูล (Data Triangulation) เป็นการตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้มามีความถูกต้องหรือไม่ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลในเวลา สถานที่ที่แตกต่างกัน แล้วนำข้อค้นพบกลับไปตรวจสอบกับผู้ให้ข้อมูล คือผู้สูงอายุในชุมชน พื้นที่ต้นแบบเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาแบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1. ผลการวิเคราะห์ผลการวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำทางสังคมของระบบสวัสดิการสังคมที่มีอยู่เดิม (ก่อน) และหลังทำกิจกรรม “สภากาแฟตำบลป่าไร่” สำหรับผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษ 2. ผลการขับเคลื่อนกิจกรรม “สภากาแฟตำบลป่าไร่” และ 3. ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมสำหรับกลุ่มแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุในเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยมีรายละเอียดผลการศึกษาดังต่อไปนี้

1. ผลการวิเคราะห์ผลการวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำทางสังคมของระบบสวัสดิการสังคมที่มีอยู่เดิม (ก่อน) และหลังทำกิจกรรม “สภากาแฟตำบลป่าไร่” สำหรับผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

ผลการวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำทางสังคมของระบบสวัสดิการสังคมที่มีอยู่เดิม สำหรับผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษ จากการศึกษา พบว่า

1) ความเหลื่อมล้ำทางสังคมเดิมก่อนการนำรูปแบบกิจกรรมสภากาแฟตำบลป่าไร่ไปทดลอง ระดับการเข้าถึงสวัสดิการและความต้องการสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุในระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยภาพรวมเป็นรายด้าน พบว่า ระดับการเข้าถึงสวัสดิการ โดยภาพรวมเป็นรายด้าน ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 2.98$, S.D. = 0.62) โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มิตรศรัทธาความเป็นมนุษย์ ($\bar{x} = 3.53$, S.D. = 0.89) รองลงมา ได้แก่ มิตรสวัสดิการสังคม ($\bar{x} = 2.80$, S.D. = 0.58) และมิติเศรษฐกิจ ($\bar{x} = 2.61$, S.D. = 0.70) ในระดับความต้องการสวัสดิการสังคม โดยภาพรวมเป็นรายด้าน พบว่า ระดับความต้องการสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุในระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.09$, S.D. = 0.72) โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มิตรศรัทธาความเป็นมนุษย์ ($\bar{x} = 4.17$, S.D. = 0.80) รองลงมา ได้แก่ มิตรเศรษฐกิจ ($\bar{x} = 4.16$, S.D. = 0.79) และมิติสวัสดิการสังคม ($\bar{x} = 3.95$, S.D. = 0.76) เมื่อพิจารณาระดับความต้องการจำเป็นของการเข้าถึงสวัสดิการและความต้องการสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุในระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยภาพรวม พบว่า ระดับความต้องการจำเป็นข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มิตรเศรษฐกิจ (PNI = 0.59) รองลงมา ได้แก่ มิตรสวัสดิการสังคม (PNI = 0.41) และมิตรศรัทธาความเป็นมนุษย์ (PNI = 0.18) แสดงข้อมูลได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ระดับการเข้าถึงสวัสดิการสังคมและความต้องการสวัสดิการสังคม
ก่อนการนำรูปแบบกิจกรรมสภากาแฟตำบลป่าไร่ไปทดลอง

สวัสดิการแรงงานนอกระบบ	ระดับการเข้าถึง สวัสดิการสังคม			ระดับความต้องการ สวัสดิการสังคม			PNI	ลำดับ
	\bar{x}	S.D.	ระดับการ เข้าถึง	\bar{x}	S.D.	ระดับ ความ ต้องการ		
	1. มิติเศรษฐกิจ	2.61	0.70	ปานกลาง	4.16	0.79		
2. มิติสวัสดิการสังคม	2.80	0.58	ปานกลาง	3.95	0.76	มาก	0.41	2
3. มิติศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์	3.53	0.89	ปานกลาง	4.17	0.80	มาก	0.18	3
ค่าเฉลี่ย	2.98	0.62	ปานกลาง	4.09	0.72	มาก	0.37	

2) ความเหลื่อมล้ำทางสังคมหลังการนำรูปแบบกิจกรรมสภากาแฟตำบลป่าไร่ไปทดลอง พบว่า การเข้าถึงสวัสดิการสังคม โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.33$, S.D. = 1.05) โดยมิติที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มิติศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ($\bar{x} = 4.02$, S.D. = 0.97) รองลงมา ได้แก่ มิติสวัสดิการสังคม ($\bar{x} = 3.29$, S.D. = 1.11) และมิติเศรษฐกิจ ($\bar{x} = 2.69$, S.D. = 1.07) สำหรับความต้องการสวัสดิการสังคม โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.44$, S.D. = 0.76) โดยมิติที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มิติศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ($\bar{x} = 4.62$, S.D. = 0.60) รองลงมา ได้แก่ มิติเศรษฐกิจ ($\bar{x} = 4.38$, S.D. = 0.86) และมิติสวัสดิการสังคม ($\bar{x} = 4.32$, S.D. = 0.82) เมื่อพิจารณาระดับความต้องการจำเป็นของการเข้าถึงสวัสดิการสังคมและความต้องการสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษ พบว่า ระดับความต้องการจำเป็น โดยภาพรวม มีค่าเท่ากับ 0.33 มิติที่มีระดับความต้องการจำเป็นสูงสุด คือ มิติเศรษฐกิจ (PNI = 0.63) รองลงมา ได้แก่ มิติสวัสดิการสังคม (PNI = 0.31) และมิติศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (PNI = 0.15) แสดงข้อมูลได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ระดับการเข้าถึงสวัสดิการสังคมและความต้องการสวัสดิการสังคม
หลังการนำรูปแบบกิจกรรมสภากาแฟตำบลป่าไร่ไปทดลอง

สวัสดิการแรงงานนอกระบบ	ระดับการเข้าถึงสวัสดิการสังคม			ระดับความต้องการสวัสดิการสังคม			PNI	ลำดับ
	\bar{X}	S.D.	ระดับการเข้าถึง	\bar{X}	S.D.	ระดับความต้องการ		
						ความ		
1. มิติเศรษฐกิจ	2.69	1.07	ปานกลาง	4.38	0.86	มาก	0.63	1
2. มิติสวัสดิการสังคม	3.29	1.11	ปานกลาง	4.32	0.82	มาก	0.31	2
3. มิติศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์	4.02	0.97	มาก	4.62	0.60	มากที่สุด	0.15	3
ค่าเฉลี่ย	3.33	1.05	ปานกลาง	4.44	0.76	มาก	0.33	

3) เมื่อเปรียบเทียบการเข้าถึงสวัสดิการสังคมและความต้องการสวัสดิการก่อนและหลังการทดลองกิจกรรมสภากาแฟตำบลป่าไร่ พบว่า กลุ่มแรงงานผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษมีระดับการเข้าถึงสวัสดิการสังคม ก่อนการทดลองและหลังการทดลอง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยหลังการทดลองมีระดับการเข้าถึงสวัสดิการสังคมสูงกว่าก่อนการทดลอง เมื่อพิจารณาแต่ละมิติ พบว่า มีระดับการเข้าถึงสวัสดิการสังคม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เช่นกัน โดยทุกมิติมีระดับการเข้าถึงสวัสดิการสังคมหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง และมีระดับความต้องการสวัสดิการสังคม ก่อนการทดลองและหลังการทดลอง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยหลังการทดลองมีระดับความต้องการสวัสดิการสังคมสูงกว่าก่อนการทดลอง เมื่อพิจารณาแต่ละมิติ พบว่า มีระดับความต้องการสวัสดิการสังคม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เช่นกัน โดยทุกมิติมีระดับความต้องการสวัสดิการสังคมหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง แสดงข้อมูลได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3 การเปรียบเทียบระดับการเข้าถึงสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุ
ที่เป็นแรงงานนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ก่อนการทดลองและหลังการทดลอง

สวัสดิการแรงงานนอกระบบ	การทดลอง	จำนวน	\bar{X}	S.D.	t	Sig.
1. มิติเศรษฐกิจ	ก่อน	288	2.61	0.70	1.13	0.00*
	หลัง	86	2.69	1.07		
2. มิติสวัสดิการสังคม	ก่อน	288	2.80	0.58	7.19	0.00*
	หลัง	86	3.29	1.11		
3. มิติศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์	ก่อน	288	2.53	0.89	1.43	0.00*
	หลัง	86	4.02	0.97		
ค่าเฉลี่ย	ก่อน	288	2.98	0.62	4.60	0.00*
	หลัง	86	3.33	1.05		

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 4 การเปรียบเทียบระดับความต้องการสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุ
ที่เป็นแรงงานนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ก่อนการทดลองและหลังการทดลอง

สวัสดิการแรงงานนอกระบบ	การทดลอง	จำนวน	\bar{x}	S.D.	t	Sig.
1. มิติเศรษฐกิจ	ก่อน	288	4.16	0.79	5.29	0.00*
	หลัง	86	4.38	0.86		
2. มิติสวัสดิการสังคม	ก่อน	288	3.95	0.76	2.63	0.00*
	หลัง	86	4.32	0.82		
3. มิติศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์	ก่อน	288	4.17	0.80	9.66	0.00*
	หลัง	86	4.62	0.60		
ค่าเฉลี่ย	ก่อน	288	4.09	0.72	1.75	0.00*
	หลัง	86	4.44	0.76		

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. ผลการขับเคลื่อนกิจกรรม “สภากาแฟตำบลป่าไร่”

กิจกรรม “สภากาแฟตำบลป่าไร่” เป็นกิจกรรมที่กลุ่มแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุในตำบลป่าไร่ร่วมกันเสนอเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ไม่กำหนดรูปแบบของกิจกรรมตายตัว สามารถยืดหยุ่นกิจกรรมย่อยๆ ของสภากาแฟป่าไร่ได้ ผู้สูงอายุสามารถเลือกทำกิจกรรมที่อยู่ในสภากาแฟป่าไร่ได้ตามความต้องการ อาทิ ใครอยากออก

กำลังกายก็ออกกำลังกาย ใครอยากจะตรวจสุขภาพก็ตรวจ ใครอยากจะนั่งคุยแลกเปลี่ยนความรู้ข้อมูลข่าวสาร ถามไถ่สารทุกข์สุกดิบกันก็สามารถทำได้ ในการทำลองกิจกรรมสภากาแฟตำบลป่าไร่ มีการดำเนินการ 4 ครั้ง ได้แก่

ครั้งที่ 1 จัดขึ้นในวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ.2561 ประกอบไปด้วยกิจกรรมย่อยๆ จำนวน 5 กิจกรรม ได้แก่ 1) กิจกรรมร่วมกันร้องเพลงชาติ และสวดมนต์ 2) กิจกรรมการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและอำเภอรัฐประเศ 3) กิจกรรมการตรวจสุขภาพของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลป่าไร่ 4) กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพและการออกกำลังกายจากเครือข่ายโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลใกล้เคียงภายใต้การประสานงานและสนับสนุนจากสาธารณสุขจังหวัดสระแก้ว และ 5) กิจกรรมการจ่ายเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุตำบลป่าไร่ โดยกิจกรรมสภากาแฟตำบลป่าไร่ในครั้งที่ 1 เกิดขึ้นจากการประสานความร่วมมือของหน่วยงาน 5 แห่ง ได้แก่ 1) เทศบาลตำบลป่าไร่ 2) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลป่าไร่ 3) สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสระแก้ว 4) หน่วยงานด้านความมั่นคงภายในจังหวัดสระแก้ว (กองร้อยทหารพราน 1205) และ 5) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ในฐานะผู้สนับสนุนทุนวิจัยให้มหาวิทยาลัยมหิดลในการทำกิจกรรม “สภากาแฟตำบลป่าไร่”

ครั้งที่ 2 จัดขึ้นในวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ.2561 ประกอบไปด้วยกิจกรรมย่อยๆ ทั้งหมด 5 กิจกรรม ได้แก่ 1) กิจกรรมการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2) กิจกรรมการตรวจสุขภาพของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลป่าไร่ 3) กิจกรรมการออกกำลังกายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 4) กิจกรรมการให้ความรู้ผ่านนิทรรศการการเก็บกัญชัตถุระเบิดในพื้นที่ตำบลป่าไร่ที่หลงเหลือจากการสู้รบตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา และ 5) กิจกรรมการจ่ายเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุตำบลป่าไร่

ครั้งที่ 3 จัดขึ้นในวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ.2561 ประกอบไปด้วยกิจกรรมย่อยๆ 4 กิจกรรม ได้แก่ 1) กิจกรรมการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2) กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และแบ่งปันประสบการณ์ของผู้สูงอายุที่ได้ไปทัศนศึกษา 3) กิจกรรมการออกกำลังกายโดยใช้รูปแบบการร่วมามาตรฐานของไทยมาประยุกต์ และ 4) กิจกรรมการจ่ายเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ

ครั้งที่ 4 จัดขึ้นในวันที่ 6 สิงหาคม พ.ศ.2561 ประกอบไปด้วยกิจกรรมย่อยๆ 4 กิจกรรม ได้แก่ 1) กิจกรรมการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารขององค์กรปกครองส่วน

ท้องถิ่น 2) กิจกรรมการออกกำลังกายโดยใช้รูปแบบการร่วมนมาตรฐานของไทยและท่าเต้นประกอบเพลงมาประยุกต์ 3) กิจกรรมการตรวจสุขภาพของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลป่าไร่ และ 4) กิจกรรมการจ่ายเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุตำบลป่าไร่

จากการถอดบทเรียนร่วมกันระหว่างกลุ่มแกนนำผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบภาคการเกษตรและผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่า ผลลัพธ์ของการจัดกิจกรรมสภากาแฟตำบลป่าไร่ มีดังนี้ 1) กิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับประชาชนให้มีความใกล้ชิดกันมากขึ้น รวมถึงการสร้างความเข้าใจในประเด็นปัญหาหรือข้อสงสัยของประชาชนในเรื่องต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ 2) เกิดช่องทางการประชาสัมพันธ์ในการสื่อสารข้อมูลข่าวสารจากภาครัฐสู่ประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มแรงงานนอกระบบผู้สูงอายุได้รับทราบข้อมูลจากหน่วยงานราชการทั้งระดับพื้นที่ ระดับอำเภอ และระดับจังหวัด 3) แรงงานนอกระบบผู้สูงอายุได้รับความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของตนเอง 4) แรงงานนอกระบบได้รับความรู้เกี่ยวกับความปลอดภัยในการทำงาน โดยเฉพาะในพื้นที่ชายแดนที่ใช้สำหรับการทำการเกษตร ซึ่งในอดีตเป็นพื้นที่พิพาทระหว่างประเทศ และมีทุ่นระเบิดหลงเหลืออยู่ในพื้นที่ หน่วยงานทหารด้านความมั่นคงได้ให้ความรู้ในการสังเกตและการปฏิบัติเมื่อพบเจอทุ่นระเบิด และ 5) กลุ่มผู้สูงอายุคลายความเหงาลงไปได้บ้าง เมื่อมาพบปะพูดคุยกันระหว่างเพื่อนฝูงคนวัยเดียวกัน

แต่ทั้งนี้ กิจกรรมสภากาแฟตำบลป่าไร่ มีข้อจำกัดและความเป็นไปได้ของการนำกิจกรรมสภากาแฟตำบลป่าไร่ไปปฏิบัติจริง โดยการจัดกิจกรรมทั้ง 4 ครั้ง พบว่า เป็นกิจกรรมที่มีความเหมาะสมและเป็นไปได้ในการนำมาขับเคลื่อนให้เกิดการปฏิบัติจริงในวันที่มีการจ่ายเบี้ยยังชีพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตและลดความเหลื่อมล้ำในบางมิติ โดยเฉพาะความเหลื่อมล้ำด้านสุขภาพ และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของกลุ่มแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุ แต่ทั้งนี้ งานวิจัย พบว่า การจัดกิจกรรมสภากาแฟตำบลป่าไร่ยังมีข้อจำกัดอยู่ประการหนึ่ง คือ ข้อจำกัดด้านการเดินทางของกลุ่มผู้สูงอายุบ้านไกลจากที่ทำการเทศบาลตำบลป่าไร่

สำหรับ ทดลองกิจกรรม “สภากาแฟตำบลป่าไร่” พบว่า กิจกรรมดังกล่าวมีความเป็นไปได้และสามารถนำมาใช้เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมได้โดยตรง ในมิติของความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษาและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร มิติของความเหลื่อมล้ำด้านสุขภาพ และสามารถลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมโดยอ้อมในมิติของความเหลื่อมล้ำด้าน

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมต่างๆ จากการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมและการลงทุน ส่วนความเหลื่อมล้ำด้านสิทธิในที่ดินทำกินและการทำการเกษตรไม่สามารถแก้ไขหรือใช้กิจกรรมสภากาแฟตำบลป่าไร่ในการลดความเหลื่อมล้ำได้ ต้องดำเนินการในเชิงระบบโครงสร้างทางสังคมและนโยบายสาธารณะด้านกฎหมาย การครอบครองที่ดินทำกินในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

สำหรับการใช้กิจกรรม “สภากาแฟตำบลป่าไร่” ในการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมด้านการศึกษาและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และมีติของความเหลื่อมล้ำด้านสุขภาพ สามารถช่วยได้โดยตรง กล่าวคือ กิจกรรมสภากาแฟตำบลป่าไร่เป็นกิจกรรมที่ลดช่องว่างระหว่างหน่วยงานราชการท้องถิ่นและหน่วยงานราชการในพื้นที่ได้มีโอกาสพบปะกับประชาชนโดยเฉพาะกลุ่มแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุโดยตรง ประกอบกับหน่วยงานที่ทำหน้าที่ด้านสุขภาพในระดับตำบล อย่างโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลป่าไร่ ก็สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ด้วยและถือเป็นการทำงานเชิงรุกที่ประหยัดทั้งเวลาและค่าใช้จ่ายในการออกเยี่ยมบ้านกลุ่มแรงงานผู้สูงอายุด้วย ส่วนปัญหาที่ดินเหลื่อมล้ำด้านสิทธิในที่ดินทำกินและการทำการเกษตรเป็นปัญหาที่ต้องหาทางแก้ไขในระดับนโยบายของรัฐบาลไม่สามารถแก้ไขได้ในระดับท้องถิ่นด้วยกิจกรรมเหล่านี้

3. ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมสำหรับกลุ่มแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว

สำหรับข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมสำหรับกลุ่มแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว มีดังนี้

1) รัฐบาลควรมีการออกกฎหมายเพื่อการคุ้มครองปัจจัยที่ดินทำการเกษตรให้กับกลุ่มแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยและไม่มีโอกาสที่จะแสวงหาทรัพยากรที่เป็นปัจจัยที่ดินทำการเกษตรเหมือนกลุ่มแรงงานวัยอื่นๆ

2) รัฐบาลควรมีการศึกษาความเป็นไปได้ในการตรากฎหมายเพื่อการคุ้มครองแรงงานในภาคการเกษตรโดยตรง ทั้งปัจจัยที่ดิน การจัดแบ่งโฉนดการเกษตรและการอุตสาหกรรมออกจากกัน

3) รัฐบาลควรกำหนดรูปแบบกิจกรรมการจัดบริการในเชิงบูรณาการความร่วมมือกันของหน่วยงานในพื้นที่ ในลักษณะของ One Stop Service ที่มีลักษณะกิจกรรมการให้ข้อมูลข่าวสาร การให้บริการด้านสุขภาพ เป็นพื้นฐาน โดยเฉพาะความร่วมมือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล หน่วยงานราชการและภาคเอกชนในพื้นที่อื่นๆ ที่สามารถสร้างเป็นกลไกการทำงานเชิงบูรณาการได้ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมและเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุและผลักดันให้เกิดการขยายผลการใช้รูปแบบกิจกรรมลักษณะนี้ไปในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษอื่นๆ หรือพื้นที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นๆ

บทสรุป อภิปรายผลการศึกษา และข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

จากผลการศึกษาสามารถสรุปและอภิปรายผลการศึกษาได้ว่า กิจกรรมสภากาแฟตำบลป่าไร่ เป็นกิจกรรมที่สามารถลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อมได้ในบางมิติเท่านั้น โดยเฉพาะมิติของความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และการเข้าถึงระบบบริการสุขภาพ ซึ่งกิจกรรมนี้สามารถลดความเหลื่อมล้ำได้โดยตรง (Indirect Reduction) ส่วนความเหลื่อมล้ำด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับด้านสิทธิที่ดินทำกินและทำการเกษตรสามารถลดได้โดยอ้อม (Indirect Reduction) ในลักษณะของการให้ข้อมูลข่าวสารกับกลุ่มแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุ โดยเฉพาะความเหลื่อมล้ำด้านสิทธิที่ดินทำกินและทำการเกษตรต้องแก้ไขปัญหาในเชิงนโยบายโดยรัฐบาลและต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบในการให้สิทธิตามกฎหมายแก่กลุ่มแรงงานนอกระบบที่ประสบปัญหานี้ เพราะส่วนใหญ่เป็นกลุ่มแรงงานนอกระบบที่อยู่ในภาคการเกษตรที่ต้องอาศัยที่ดินเป็นปัจจัยสำคัญในการประกอบอาชีพ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ไพสิฐ พานิชยกุล (2553) และสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2559) ที่พบว่า การขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมส่งผลกระทบต่อประชาชนในภาคการเกษตรชนบทของไทย ความเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายด้านอุตสาหกรรม ด้านเศรษฐกิจ รวมถึงด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของไทยในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นนโยบายการทวงคืนป่า ซึ่งใช้อำนาจตามมาตรา 44 ของรัฐธรรมนูญชั่วคราวปี 2557 การประกาศเขตเศรษฐกิจพิเศษ การออกกฎหมายควบคุม

การประชุมสาธารณะ การพัฒนาโครงการขนาดใหญ่ด้านคมนาคมและพลังงานในชุมชน โดยไม่ได้มีการทำรายงานการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม (EIA) รวมถึงการแก้ไขผังเมืองเพื่อให้อุตสาหกรรมการลงทุนก่อตั้งขึ้นในพื้นที่ต่างๆ ได้ง่ายขึ้น ฯลฯ สิ่งเหล่านี้บ่งชี้ว่าเป็นแนวทางการพัฒนาของไทยภายใต้สถานการณ์พิเศษ และเป็นปรากฏการณ์ที่ทำให้พลังอำนาจของชุมชนเล็กลีบลง ซึ่งลักษณะการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้วก็มีลักษณะทางปรากฏการณ์ที่คล้ายคลึงกันกับผลการศึกษานี้มากเช่นกัน

ข้อเสนอเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบความเหลื่อมล้ำทางสังคมของกลุ่มเป้าหมายอื่นๆ ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ
2. ควรมีการศึกษาและพัฒนานวัตกรรมการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับกลุ่มแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุในลักษณะของการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุเองร่วมกับทุนทางสังคมที่มีอยู่ในพื้นที่ในการจัดสวัสดิการสังคมและพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อความยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- ไพสิฐ พาณิชกุล. (2553). ผลกระทบอุตสาหกรรม มุมมองด้านนิเวศศาสตร์. สืบค้นเมื่อ 2 ตุลาคม 2559 จาก <http://social-agenda.org>
- สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์ และรัฐศิรินทร์ ว่างานนท์. (2559). การพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบในเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม: กรณีศึกษาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2559). รายงานสังคมไทย 2559 สังคมสังเกตุ สังเกตสังคม. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.